

**КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ УКРАЇНИ**

Дипломна робота бакалавра

з теми:

**«ЕВАКУАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКОВОМУ
ЕТАПІ РАДЯНСЬКО-НІМЕЦЬКОЇ ВІЙНИ ВІЙНИ»**

Виконала: студентка 4 курсу,
Ist1-B16z групи
спеціальності 014.03. Середня
освіта (Історія)
Чупрун Аліна Анатоліївна

Науковий керівник: Сидорук Сергій
Антонович, кандидат історичних
наук, доцент кафедри історії
України

Рецензент _____

_____

_____

Кам'янець-Подільський-2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛА	
1.1. Історіографія проблеми	7
1.2. Джерельна база дослідження	15
РОЗДІЛ II. ЕВАКУАЦІЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ УКРАЇНИ В РОКИ РАДЯНСЬКО-НІМЕЦЬКОЇ ВІЙНИ	
2.1. Адміністративні заходи радянської влади по забезпеченню евакуації	19
2.2. Заходи евакуації продуктивних сил УРСР	21
2.3. Евакуація в тил громадян	32
РОЗДІЛ III. ЕВАКУАЦІЙНІ ЗАХОДИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ ЩОДО КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНИ	
3.1. Організація евакуації та збереження архівних, бібліотечних та музейних установ	35
3.2. Евакуація освітніх та наукових установ	42
3.3. Театральне мистецтво в тилу та на фронті	45
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	52
ДОДАТКИ	63

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасний період національно-державного відродження України супроводжується зростанням зацікавленості широких громадських кіл до історичного минулого свого народу. Серед багатьох проблем вітчизняної історії необхідно виділити радянсько-німецьку війну, як складову частину Другої світової війни.

Сьогодні досить чітко сформульовані протилежні та непримиримі підходи та оцінки подій того часу. Ті, хто бачить лише позитивне в громадському та державному устрою УРСР та вважають його основним джерелом перемоги, не згодні з ідеєю про злочинний, нелегітимний режим та народ, який під загрозою репресій захищав радянську країну. В обох позиціях відчувається виразний політичний підтекст. У зв'язку з цим нині гостро відчувається потреба в об'єктивному аналізі багатьох проблем Великої Вітчизняної війни та участі в ній України. Такий аналіз необхідний для зміцнення світоглядних засад нашого суспільства, для формування моральних орієнтирів. Зокрема, наявний факт розбіжності думок щодо евакуаційного процесу в Україні в роки радянсько-німецької війни. Одні стверджують, що даний процес проходив злагоджено та організовано. Такий підхід характерний для авторів радянської доби та представників сучасної офіційної російської історичної науки, а також певних політичних сил. Інші стоять на абсолютно протилежних позиціях і наголошують на необдуманості планів евакуації радянського керівництва, а також на тому, що їх реалізація ускладнювалася суперечливістю, неузгодженістю та недосконалістю організаційних планів ставки та ситуацією на місцях.

Серед найважливіших проблем зазначеного періоду є перебазування продуктивних сил української республіки. На першому етапі війни це було одним з найважливіших завдань СРСР взагалі й України зокрема. Обрана для бакалаврської роботи тема охоплює справді важливий момент у житті нашої держави, що й обумовлює її актуальність.

У дослідників сьогодні з'являється унікальна можливість ознайомитися та ввести в обіг нові, досі невідомі документи, на їх основі зробити висновки та оцінити по-новому події евакуації. Сучасний стан історичної науки дозволяє об'єктивно, з якісно нових позицій висвітлювати історію України на різних етапах Другої світової війни.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Обраний напрямок дослідження є складовою навчально-дослідної роботи кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Мета дослідження. Враховуючи актуальність, стан наукової розробки проблеми, об'єкта та предмета дослідження, необхідність вивчення обраної теми на новому рівні, метою бакалаврської роботи є – на основі сучасного бачення проблеми дослідити питання щодо проведення, особливостей та результатів евакуації продуктивних сил України. Для реалізації мети визначені наступні завдання:

- провести історіографічний аналіз проблеми, порівняти підходи до висвітлення теми в радянській та сучасній вітчизняній історіографії;
- на основі законодавчих документів простежити порядок і організацію евакуації продуктивних сил України та показати її проведення в різних регіонах республіки;
- проаналізувати проведення перебезування матеріальних ресурсів промисловості, сільського господарства та евакуацію населення;
- визначити роль української економіки у зміцненні обороноздатності Радянського Союзу на початковому етапі війни, подати значення евакуації в загальноісторичному розвитку держави.

Об'єктом даної бакалаврської роботи є перебезування продуктивних сил України на схід СРСР в період Великої Вітчизняної війни, а також форми та механізми його проведення.

Предметом дослідження обрано виявлення закономірностей дії об'єктивних та суб'єктивних чинників на проведення евакуації, її організацію та результати. Під поняттям “евакуація” мається на увазі переведення

матеріальних та людських ресурсів з місцевості, яка знаходиться під загрозою окупації, до тилкових районів країни.

Методи дослідження. Теоретична складова бакалаврської роботи ґрунтується на принципах історизму та неупередженості. Досягнення мети та виконання завдань дослідження супроводжувалося використанням проблемно-хронологічного, системного та міждисциплінарного методологічних підходів. Спільне застосування історичного і логічного методів забезпечило конкретно-історичний характер дослідження в реальних часових (1941-1942 рр.) та просторових рамках. При підготовці бакалаврської роботи застосовувалися порівняльний, системний, логічно-узагальнюючий методи. Вони дозволили проаналізувати методологічні підходи до висвітлення проблеми в радянській та сучасній історіографії, а також простежити розвиток евакуаційного процесу в комплексі причинно-наслідкових зв'язків, загальних тенденцій та специфічних рис тогочасної історичної ситуації.

Хронологічні рамки роботи охоплюють роки Великої Вітчизняної війни, а саме період проведення евакуації, – з початку Великої Вітчизняної війни до повної окупації її території фашистськими загарбниками та період діяльності українських продуктивних сил на сході СРСР.

Територіальні межі дослідження охоплюють територію України в її кордонах, що існували на початок радянсько-німецької війни, та ті регіони СРСР, куди було перебазовано промислові підприємства, майно сільськогосподарських установ, населення та культурні цінності України.

Елементи наукової новизни дослідження полягають у тому, що у роботі зроблена спроба комплексного аналізу проблеми, в контексті стратегічного та політичного значення територій та ресурсів України для Москви.

Практичне значення роботи. Зібраний матеріал і результати дослідження можуть слугувати для глибшого вивчення історії України, оскільки дозволяють залучити до наукового обігу новий масив знань. Матеріали бакалаврської роботи можуть знайти широке застосування при

підготовці та викладанні навчальних курсів з історії України, курсів лекцій та спецкурсів.

Структура роботи обумовлена характером і змістом, метою і завданнями дослідження. Робота побудована зі вступної частини та трьох структурованих розділів, які комплексно охоплюють проблематику теми. Розділи завершуються висновками. Після основного тексту поданий загальний висновок, який містить в собі синтез “наскрізних” висновків за розділами та оцінку повноти вирішення поставлених завдань. Робота закінчується списком використаних джерел та літератури та додатками.

ВИСНОВКИ

Аналіз джерел та літератури з даної теми виводить нас на деякі узагальнення. Зокрема, можна стверджувати, що дослідженням даної теми займалися здебільшого радянські історики. Саме їм вдалося накопичити значний фактичний матеріал і представити його у своїх публікаціях. Проте не можна не зазначити на тому, що вони відзначалися певною заангажованістю і тенденційністю. Це позначається на їх переоцінюванні значення евакуаційного процесу та трактуванні його як безпосереднього успіху. Це спричинено тим, що значний масив архівних матеріалів не підлягав введенню до наукового обігу і не міг бути відомим широкому загалу дослідників. Офіційна радянська версія історії Другої світової війни містила чимало міфів та легенд, які створювалися у відповідності з ідеологічними стереотипами та політичною кон'юнктурою, що визначалася вищим партійним керівництвом країни.

Українські історики періоду незалежності переосмислили проблему евакуації і підняли на поверхню низку питань, які раніше замовчувалися. Проте комплексно тему евакуації в роки війни ще й досі не досліджено. Існує ряд аспектів, які потребують особливої уваги. Додаткової уваги дослідників потребує питання евакуації населення в тил країни. Дослідити це питання досить важко, тому що його джерельна база мізерна. Немає в історичній літературі відомостей і про соціальний склад населення України, яке евакуювалось на схід СРСР, про чисельність евакуйованого населення по регіонах тощо.

Основу джерельної бази роботи клали нормативні та законодавчі акти; документи та матеріали громадських об'єднань; статистичні матеріали; збірники документів та матеріалів; документи окремих підприємств: фабрик, заводів, колгоспів, радгоспів, МТС; періодичні видання та спогади безпосередніх учасників Великої Вітчизняної війни.

З початком війни радянське керівництво, аби не допустити використання ворогом економічних та людських ресурсів, розробило ряд заходів щодо

евакуації промислових підприємств, їх персоналу та населення взагалі, а також матеріальних цінностей сільського господарства. Проте їх реалізація ускладнювалася суперечливістю, неузгодженістю та недосконалістю організаційних планів ставки та ситуацією на місцях. Це призвело до знищення значної частини підприємств через неможливість виконання на практиці графіку евакуації. Складність отримання згоди вищих органів влади на самостійне вирішення проблем, пов'язаних з роботою евакуйованих підприємств, місцевими керівниками зменшувала ініціативу. Дрібнення великих підприємств спричиняло ряд нових організаційних проблем. При розміщенні підприємств не завжди враховувались особливості економічних зв'язків евакуйованих підприємств, тому деякі з них залишалися без сировинної бази та своїх постачальників енергії.

Варто зазначити, що Україні у зв'язку з її значенням для обороноздатності відводилась особлива увага. Адже напередодні радянсько-німецької війни вона відігравала значну роль у розвитку народного господарства Радянського Союзу, „всесоюзна кочегарка” та житниця, республіка потужної металургії, енергетики, хімії, транспорту, машинобудування, великої харчової промисловості, високорозвиненого сільського господарства. Серед всіх радянських республік Україна займала перше місце щодо густоти населення, друге місце після РРФСР щодо числа жителів і господарської потужності. Україна простягалася на 560 тис. кв. км і мала 41 млн. населення.

Все це зумовило гостру необхідність евакуації продуктивних сил з України на початку війни. Потужна промислова база республіки мала бути перебазована в тиллові райони СРСР з метою зміцнення обороноздатності країни. Особливості сільськогосподарського розвитку України зумовили евакуацію колгоспів, радгоспів, МТС республіки, а наявністю значної кількості висококласних спеціалістів пояснюється перебазування робітників на схід СРСР.

У першу чергу вивозилися об'єкти, що мали важливе значення для зміцнення обороноздатності країни – підприємства оборонної, металургійної, хімічної і машинобудівної промисловості. Спочатку вивозилося невстановлене і запасне устаткування, готова продукція, запаси матеріалів і сировини, а потім енергетичне й технологічне устаткування та інші цінності.

Особливості господарського розвитку регіонів та становище військової ситуації зумовили й особливості проведення евакуації. Порівняно вдало було проведено перебазування продуктивних сил центральних областей України, не вдалося врятувати майно західних. Найбільша кількість проблем виникла при евакуації з північних та східних областей республіки. Евакуація промислових підприємств відбувалася значно організованіше та повніше, ніж евакуація сільськогосподарського майна.

Відбудова діяльності евакуйованих підприємств України була ще складнішим процесом, ніж евакуація. Робітники зіткнулися з такими труднощами: некомплектність обладнання, що прибувало, перебудова підприємств на виробництво військової продукції, нестача будівельних матеріалів та виробничих площ, сувора уральська та сибірська зима. Але більшість підприємств було введено в дію за досить короткі строки, що було спричинено багатьма факторами, серед них: вибір районів та пунктів призначення було зроблено, за деяких виключень, правильно та економічно обґрунтовано, кооперування підприємств місцевої промисловості та самовідданість працівників як евакуйованих підприємств, так і працівників регіонів, в які здійснювалось переміщення даних об'єктів.

Що стосується евакуаційних заходів радянської влади щодо культурних цінностей, то всупереч традиційним у радянській історіографії твердженням про безперечний успіх цієї акції, її результати були досить скромними. Разом з тим, внаслідок проведеної роботи було врятовано найцінніше з погляду радянської влади. Евакуація мала ряд негативних наслідків для подальшої долі історико-культурних цінностей України. Зокрема, евакуйовані фонди культурних та дослідницьких установ виявились розпороченими на величезній

території. Облік евакуйованих цінностей було проведено не повністю, та й більшість зі складених списків була втрачена. Музейні вироби з коштовних матеріалів підлягали обліку за загальною вагою. Крім того, евакуйовані матеріали привласнювались місцевими установами. Мали місце випадки вилучення окремих цінних музейних експонатів начебто для реставрації працівниками центральних музеїв та архівів Росії та подальше передання їх на зберігання до цих установ. Відомі факти розкрадання фондів музеїв України злочинцями. Недбале ставлення до евакуйованих матеріалів призводило до того, що вони часто були покинуті та перебували в непристосованих для зберігання умовах (стояли на залізничних вокзалах у розтросчених вагонах по декілька місяців під дощем та снігом). Частина музейних фондів, відправлених в евакуацію, так і не дійшла до місця призначення, загубившись по дорозі. Більшість історико-культурних цінностей залишилась не евакуйованою або була знищена радянськими військами.

Отже, беручи до уваги усе вище вказане, можна зробити висновок, що завдання, поставлені на початку нашого дослідження виконані. Ми провели історіографічний огляд проблеми; простежили порядок і організацію евакуації продуктивних сил та культурних цінностей України; відзначили роль української економіки у зміцненні обороноздатності Радянського Союзу в роки німецько-радянської війни.

Аналіз документів та наукової літератури дозволив нам проаналізувати хід перебазування продуктивних сил та культурних цінностей на схід СРСР, з'ясувати форми механізми та особливості його здійснення, а також визначити місце в оборонній доктрині СРСР та стратегічних планах Верховного головнокомандування країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

І. Джерела

1. Водолагин М. А. Сталинградский арсенал // Кузница Победы: Подвиг тыла в годы Великой Отечественной войны. Очерки и воспоминания. 2-е изд. М.: Политиздат, 1980. 423 с.
2. Гогиберидзе Г. Д. Эшелоны идут на Восток [Электронный ресурс] // Кузница Победы: Подвиг тыла в годы Великой Отечественной войны. Очерки и воспоминания. 2-е изд. М.: Политиздат, 1980. 423 с. URL: http://militera.lib.ru/memo/russian/sb_kuznitsa_pobedy/07.html (дата звернення: 15.05.2020).
3. Директива командования Юго-Западного фронта командующему войсками Киевского Особого военного округа и командармам Юго-Западного фронта об организации эвакуации населения и материальных ценностей 29 июня 1941 г. // Советская Украина в годы ВОВ 1941-1945. Документы и материалы в трех томах / [Сост.: Д. Ф. Григорович, К. М. Архипенко]. Т. 1: Украинская ССР в первый период ВОВ (22.06.1941 – 18.11.1942). К.: Наукова думка, 1980. С.267-268.
4. Директива ЦК КП (б) У и Совнаркома УССР секретарям обкомов партии и председателям облисполкомов Правобережной Украины об эвакуации скота и имущества колхозов, МТС и совхозов 3 июля 1941 г. // Советская Украина в годы ВОВ 1941-1945. Документы и материалы в трех томах / [Сост.: Д. Ф. Григорович, К. М. Архипенко]. Т. 1: Украинская ССР в первый период ВОВ (22.06.1941 – 18.11.1942). К.: Наукова думка, 1980. С. 269.
5. Из корреспонденции газеты «Правда» о работе заводов, эвакуированных из Днепропетровска на Урал 28 ноября 1941 г. // Советская Украина в годы ВОВ 1941-1945. Документы и материалы в трех томах / [Сост.: Д. Ф. Григорович, К. М. Архипенко]. Т. 1: Украинская ССР в первый период ВОВ (22.06.1941 – 18.11.1942). К.: Наукова думка, 1980. С. 286-287.

6. Из постановления Центрального Комитета ВКП (б) и Совнаркома СССР о создании Совета по эвакуации 24 июня 1941 г. // Советская Украина в годы ВОВ 1941-1945. Документы и материалы в трех томах / [Сост.: Д.Ф. Григорович, К. М. Архипенко]. Т. 1: Украинская ССР в первый период ВОВ (22.06.1941 – 18.11.1942). К.: Наукова думка, 1980. С.267.
7. Информация Президиума Академии Наук УССР Центральному Комитету КП (б) У о работе научно-исследовательских институтов в эвакуации 29 ноября 1941 г. // Советская Украина в годы ВОВ 1941-1945. Документы и материалы в трех томах / [Сост.: Д. Ф. Григорович, К. М. Архипенко]. Т. 1: Украинская ССР в первый период ВОВ (22.06.1941 – 18.11.1942). К.: Наукова думка, 1980. С. 287-288.
8. Інформація секретаря Проскурівського Міськкому КП(б)У Кам'янець-Подільському Обкому партії про перебудову роботи підприємств і хід мобілізації до лав Червоної Армії // Поділля у Великій Вітчизняній війні (1941-1945) / [Під ред. М. І. Мехеди]. Львів: Каменяр, 1960. 362 с.
9. Корреспонденция газеты «Комуніст» о работе Объединенного украинского государственного университета в Кзыл-Орде 24 сентября 1942 г. // Советская Украина в годы ВОВ 1941-1945. Документы и материалы в трех томах / [Сост.: Д. Ф. Григорович, К. М. Архипенко]. Т. 1: Украинская ССР в первый период ВОВ (22.06.1941 – 18.11.1942). К.: Наукова думка, 1980. С. 305.
10. Об ускорении продвижения эшелонов с эвакуированными рабочими, служащими и колхозниками [Электронный ресурс] / РГАСИ. фонд 644, опись 1, д.14, л.112. URL:
http://teatrskazka.com/Raznoe/PostanovGKO/194111/gko_0910.html (дата звернення: 15.05.2020).
11. Об эвакуации промышленных предприятий [Электронный ресурс] / РГАСПИ. фонд 644, оп. 1, д. 2, лл.39-51. URL:
<http://www.soldat.ru/doc/gko/text/0099.html> (дата звернення: 15.05.2020).
12. Об эвакуации раненых и больных из армейских госпиталей во внутренние районы страны [Электронный ресурс] / РГАСПИ. фонд 644, опись

- 1, д.6, л.163. URL: <http://www.soldat.ru/doc/gko/scans/0466-1.jpg> (дата звернення: 15.05.2020).
13. Письмо Семипалатинского обкома КП (б) Казахстана Совнаркому УССР о работе Киевского ордена Ленина Государственного Украинского Академического театра им. Ивана Франко в Семипалатинске 21 марта 1942 г. // Советская Украина в годы ВОВ 1941-1945. Документы и материалы в трех томах / [Сост.: Д. Ф. Григорович, К. М. Архипенко]. Т. 1: Украинская ССР в первый период ВОВ (22.06.1941 – 18.11.1942). К.: Наукова думка, 1980. С. 294-295.
  14. Пігідо-Правобережний Ф. “Велика Вітчизняна війна”. Спогади та роздуми очевидця. Київ: Смолоскип, 2002. 288 с.
  15. Постановление Днепропетровского обкома КП (б) У и облисполкома о противозидемическом обеспечении эвакуируемого населения 31 июля 1941 г. // Советская Украина в годы ВОВ 1941-1945. Документы и материалы в трех томах / [Сост.: Д. Ф. Григорович, К. М. Архипенко]. Т. 1: Украинская ССР в первый период ВОВ (22.06.1941 – 18.11.1942). К.: Наукова думка, 1980. С. 272-273.
  16. Постановление Полтавского Обкома КП (б) У и Облисполкома о порядке эвакуации скота 13 августа 1941 г. // Советская Украина в годы ВОВ 1941-1945. Документы и материалы в трех томах / [Сост.: Д. Ф. Григорович, К. М. Архипенко]. Т. 1: Украинская ССР в первый период ВОВ (22.06.1941 – 18.11.1942). К.: Наукова думка, 1980. С. 274-275.
  17. Постановление Совнаркома УССР о возобновлении работы Киевского театра русской драмы им. Леси Українки 5 мая 1942 г. // Советская Украина в годы ВОВ 1941-1945. Документы и материалы в трех томах / [Сост.: Д. Ф. Григорович, К. М. Архипенко]. Т. 1: Украинская ССР в первый период ВОВ (22.06.1941 – 18.11.1942). К.: Наукова думка, 1980. С. 297-298.
  18. Постановление Совнаркома УССР о перегоне, размещении и подготовке к зимовке эвакуированного скота 11 августа 1941 г. // Советская Украина в годы ВОВ 1941-1945. Документы и материалы в трех томах / [Сост.: Д. Ф.

- Григорович, К. М. Архипенко]. Т. 1: Украинская ССР в первый период ВОВ (22.06.1941 – 18.11.1942). К.: Наукова думка, 1980. С. 273-274.
19. Постановление ЦК КП (б) Киргизии о приеме и размещении эвакуированных, прибывающих в районы республики 27 ноября 1941 г. // Советская Украина в годы ВОВ 1941-1945. Документы и материалы в трех томах / [Сост.: Д. Ф. Григорович, К. М. Архипенко]. Т. 1: Украинская ССР в первый период ВОВ (22.06.1941 – 18.11.1942). К.: Наукова думка, 1980. С. 284-286.
20. Прасолова А. П. Хлеб фронту // Кузница Победы: Подвиг тыла в годы Великой Отечественной войны. Очерки и воспоминания. 2-е изд. М.: Политиздат, 1980. 423 с.
21. Приказ командующего войсками Юго-Западного фронта о проведении эвакуации на территории Левобережной Украины 29 августа 1941 г. // Советская Украина в годы ВОВ 1941-1945. Документы и материалы в трех томах / [Сост.: Д. Ф. Григорович, К. М. Архипенко]. Т. 1: Украинская ССР в первый период ВОВ (22.06.1941 – 18.11.1942). К.: Наукова думка, 1980. С. 275-276.
22. Справка Одесского обкома Центральному Комитету КП (б) У о ходе эвакуации предприятий, учреждений и населения Одессы не ранее 15 октября 1941 г. // Советская Украина в годы ВОВ 1941-1945. Документы и материалы в трех томах / [Сост.: Д. Ф. Григорович, К. М. Архипенко]. Т. 1: Украинская ССР в первый период ВОВ (22.06.1941 – 18.11.1942). К.: Наукова думка, 1980. С. 283-284.
23. Справка Республиканского Управления трудовых резервов Совнаркому УССР об эвакуации ремесленных училищ и школ ФЗО по Сумской, Полтавской и Запорожской областям не ранее 7 сентября 1941 г. // Советская Украина в годы ВОВ 1941-1945. Документы и материалы в трех томах / [Сост.: Д. Ф. Григорович, К. М. Архипенко]. Т. 1: Украинская ССР в первый период ВОВ (22.06.1941 – 18.11.1942). К.: Наукова думка, 1980. С. 276-277.
24. Статья академика А. А. Богомольца в газете «Советская Украина» о работе Академии Наук УССР в первые месяцы Великой Отечественной войны 3

февраля 1942 г. // Советская Украина в годы ВОВ 1941-1945. Документы и материалы в трех томах / [Сост.: Д. Ф. Григорович, К. М. Архипенко]. Т. 1: Украинская ССР в первый период ВОВ (22.06.1941 – 18.11.1942). К.: Наукова думка, 1980. С. 290-292.

25. Удостоверение личности эвакуированного URL: <http://www.soldat.ru/doc/original/original.html?img=evacuation> (дата звернення: 15.05.2020).
26. Яковлев А. С. Цель жизни [Электронный ресурс]. М.: Политиздат, 1973. URL: <http://militera.lib.ru/memo/russian/yakovlev-as/index.html> (дата звернення: 15.05.2020).

II. Монографії та наукові статті

27. Анфилов В. А. Начало Великой Отечественной войны. М.: Издательство: Воениздат, 1962. 224 с.
28. Бабенко С. Ю. Евакуація з України в роки Великої Вітчизняної війни: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: 07.00.01 / Донец. держ. ун-т. Донецьк, 2000. 19 с.
29. Бабенко С. Ю. Евакуація промислових підприємств України в роки Великої Вітчизняної війни (1941-1945 рр.) // Вісник Донецького університету. №1. 1999. С. 56-63.
30. Бабенко С. Ю. Організація евакуації продуктивних сил України в роки Великої Вітчизняної війни (1941-1945рр.) // Нові сторінки історії Донбасу. 1999. Кн. 7. С. 130-135.
31. Бабенко С. Ю. Проблеми перебазування сільськогосподарського майна України в роки Великої Вітчизняної війни (1941 – 1942 рр.) // Вісник Донецького університету. №1. 2000. С. 230-235.
32. Бабенко С. Ю. Евакуація промислових підприємств Донбасу в 1941-1942 рр.// Нові сторінки історії Донбасу: Кн.7 / голов. редак. З. Г. Лихолобова. Донецьк, 1999. С. 277 284.

33. Баженов Л. В. Нариси історії Поділля. Хмельницький: Облполіграфвидав, 1990. 327 с.
34. Бартнев С. А. Экономическая победа советского народа в Великой Отечественной войне / [Под ред. П. А. Жилина] // Подвиг народа. М.: Наука, 1981. 187 с.
35. Білецький В. С. Херсон. Друга Світова війна [Електронний ресурс] URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Херсон> (дата звернення: 10.05.2020).
36. Бобылев П. Н. Великая Отечественная война: Вопросы и ответы М.: Политиздат, 1984. 430 с.
37. Бурджалов Э. Н. Великая Отечественная война Советского Союза (1941-1945 гг.). М., 1953. 164 с.
38. Великая Отечественная война 1941-1945: Энциклопедия / [Глав. ред. М. М. Козлов]. М.: Сов. энциклопедия, 1985. 832 с.
39. Великая Отечественная война Советского Союза 1941-1945: Краткая история / Н. И. Анисимов, П. П. Богданов, Е. Ю. Богуш и др. М.: Воениздат, 1984. 560 с.
40. Великая Отечественная народная / [Под ред. П. А. Жилина]. М.: Мысль, 1985. 368 с.
41. Даниленко О. Повернення історико-культурних цінностей в Україну: здобутки та перспективи // Народна творчість та етнологія. 2019. №3. С. 44-51. URL: <https://nte.etnolog.org.ua/2019-rik/3/42-rozvidky-ta-materialy/40-povernennia-istoryko-kulturnykh-tsinnostei-v-ukrainu-zdobutky-ta-perspektyvy>
42. Верт А. Россия в войне 1941-1945. М.: Воениздат, 2001. 664 с.
43. Вознесенский Н. Военная экономика СССР в период Отечественной войны. М.: Госполитиздат, 1948. 192 с. URL: http://militera.lib.ru/h/voznensky_n/index.html.
44. Державний архів Вінницької області: Путівник / [Під ред. О. П. Гінзбурга]. Вінниця, 2010. 753 с.
45. Діяльність архівних установ України в роки Великої Вітчизняної війни. Історія України: маловідомі імена, події, факти. 2004. Вип. 26. С. 96-108.

46. Евакуація і мобілізація Вінничини в роки Великої Вітчизняної війни URL: http://revolution.allbest.ru/history/00124396_0.html.
47. Загорулько М. М. Крах экономических планов фашистской Германии на временно оккупированной территории СССР М.: Изд. Экономика, 1970. 271 с.
48. Запарій В. В. Евакуація українських металургійних підприємств на Урал і їх реевакуація в роки Великої Вітчизняної війни // Чорноморський літопис: Науковий журнал. Миколаїв: Видавництво ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. Вип. 1. 140 с.
49. История Великой Отечественной войны Советского Союза 1941-1945 гг.: в 6-ти томах / [Под ред. П. Н. Поспелова]. М.: Воениздат, 1960-1965. Том 2: Отражение советским народом вероломного нападения фашистской Германии на СССР. Создание условий для коренного перелома в войне (июнь 1941 г. - ноябрь 1942 г.). 1961. 682 с.
50. История Второй Мировой войны. 1939 - 1945. В двенадцати томах / [Под ред. А. А. Гречко]. М.: Воениздат, 1975 г. Т.4: Фашистская агрессия против СССР. Крах стратегии «молниеносной войны». 536 с.
51. Історія Криворіжжя в роки Другої світової війни [Електронний ресурс] URL: http://revolution.allbest.ru/history/00034950_0.html (дата звернення: 10.05.2020).
52. Історія Української РСР: у 8 Т. / [Під ред. В. І. Клокова]. Т.7: Українська РСР у Великій вітчизняній війні Радянського союзу (1941-1945). К., 1977. 474 с.
53. Калашнікова В. Евакуація культурних цінностей України з прифронтових областей [Електронний ресурс]. 2008. С. 61-63. URL: http://www.kby.kiev.ua/komitet/conference/Kalashnikova_3.pdf (дата звернення: 15.05.2020).
54. Коваль М. В. Україна крізь віки: В 15 т. / [Редактор В. А. Смолій]. Т. 12: Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939-1945 рр.). К.: Альтернативи, 1999. 335 с.
55. Коваль М. В. Плечом к плечу в борьбе против фашизма: Ратное и трудовое содружество украинского народа с братскими народами СССР. К.: О-во «Знание», 1980. 48 с.

56. Кот С. Радянська евакуація українських музейних цінностей на території УРСР під час Другої світової війни в контексті проблем повернення та реституції втрачених культурних надбань [Електронний ресурс] // Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. статей / НАН України. Ін-т історії України. К., 2009. Вип. 12. С. 321-336 URL: www.history.org.ua/JournALL/war/12/30.pdf.
57. Куманев Г. А. 1941-1945. Краткая история, документы, фотографии. М.: Политиздат, 1982. 238 с.
58. Куманев Г. А. Война и эвакуация в СССР 1941-1942 годы // Новая и Новейшая история. №6. 2006. С. 7-27.
59. Куманів Г. О. Війна і евакуація в СРСР [Електронний ресурс]. URL: [http://reff.net.ua/27485-Voyna i evakuaciya v SSSR.html](http://reff.net.ua/27485-Voyna-i-evakuaciya-v-SSSR.html) (дата звернення: 15.05.2020).
60. Лановик Б. Д., Матисякевич З. М., Матейко Р. М. Економічна історія України і світу: Підручник [Електронний ресурс] / За ред. Б. Д. Лановика. К.: Вікар, 1999. 737 с. URL: http://www.library.tane.edu.ua/files/EVD/HTML/eco_history.htm (дата звернення: 15.05.2020).
61. Лановик Б. Д., Лазарович М. Р., Матейко Р. М., Матисякевич З. М. Економічна історія України / [заг. ред. Б. Д. Лановика]. К.: Видавничий дім „Юридична книга”, 2004. 456 с.
62. Литвин В. М. Україна в Другій світовій війні (1939–1945). К.: Вид. дім «Лі-Терра», 2004. 464 с.
63. Лихоманов М. П. Размещение и использование эвакуированного населения в восточных районах / [Под ред. Поспелова] // Советский тыл в Великой Отечественной войне. Кн. 2: Трудовой подвиг народа. М., 1974. С. 181-191.
64. Лосєва І. “Ми український народ: національно-етнічна мозаїка”: Україна і Друга світова війна нарис доцента Києво-Могилянської академії Ігоря Лосєва про евакуацію, проведену радянською владою з УРСР у 1941-42 роках [Електронний ресурс] // Аудіозапис програми: Київ, 25 лютого 2005 року. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/927471.html> (дата звернення: 12.05.2020).

65. Мазурицкий А. М. Сохранение и спасение книжных фондов в годы Великой Отечественной войны // Шкільна бібліотека. 2009. № 10. С. 17-21.
66. Митрофанова А. В. Рабочий класс Советского Союза в первый период Великой Отечественной войны (1941 - 1942 гг.). М., 1960. 280 с.
67. Мицик Ю. А., Бажан О. Г., Власов В. С. Історія України/ Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 586 с.
68. Онищенко О. С. Бібліотечний фонд України в контексті другої світової війни та її наслідків [Електронний ресурс] URL: <http://www.archives.gov.ua/Archives/Publication/Onischenko.php> (дата звернення: 15.05.2020).
69. Парамонов В. Н. Динамика промышленности РСФСР в 1941-1945 гг.: Учебное пособие. Самара: Изд-во "Самарский университет", 2005. 156 с.
70. Первухин М. Г. Перебазирование промышленности / [Под ред. Поспелова] // Советский тыл в Великой Отечественной войне. Кн. 2: Трудовой подвиг народа. М., 1974. – 367 с.
71. Погребінський М. Б. Евакуація матеріальних ресурсів сільського господарства Української РСР на початку Великої Вітчизняної війни / М. Б. Погребінський // УІЖ. 1959. - №3. С. 62-71.
72. Половина И. П. Правда о войне / И. П. Половина. К.: НПУ имени М. П. Драгоманова, 2008. 485 с.
73. Потемкина М. Н. Эвакуация и национальные отношения в советском тылу в годы Великой Отечественной войны [Електронний Ресурс] // Отечественная история. №3. 2002. Режим доступа до журналу: <http://vivovoco.rsl.ru/VV/JOURNAL/RUHIST/EVAC.HTM> (дата звернення: 12.05.2020).
74. Ратьковский И. С., Ходяков М. В. История советской России / [Глав. ред. Ю. В. Кривошеев]. СПб.: Издательство "Лань", 2001. 416 с.
75. Світлична В. В. Історія України. Київ: Каравела, 2006. 400 с.

76. Симонов Н. С. Военно-промышленный комплекс СССР в 1920–1950-е годы: темпы экономического роста, структура, организация производства и управление. М.: РОССПЭН, 1996. 336 с.
77. Советская Украина в годы Великой Отечественной войны. 1941 - 1945 гг. К.: Наукова думка, 1980. Т. 1. С. 267.
78. Советская Украина в годы ВОВ 1941-1945. Документы и материалы в трех томах / [Сост.: Д. Ф. Григорович, К. М. Архипенко]. Т. 1: Украинская ССР в первый период ВОВ (22.06.1941 – 18.11.1942). К.: Наукова думка, 1980. 518 с.
79. Советская экономика в период Великой Отечественной войны / [Под ред. И. А. Гладкова]. М., 1970. 374 с.
80. Советский тыл в первый период Великой Отечественной войны / [В. Т. Анисков и др., отв. ред. Т. А. Куманев]. М.: Наука, 1988. 424 с.
81. Солдатенко Е. И. Трудовой подвиг советского народа в Великой Отечественной войне. М., 1954. 296 с.
82. Стороженко І. С. Дніпропетровськ. Віхи історії (Друга світова війна. Частина 1. Початок війни) [Електронний ресурс]. Дніпропетровськ: Грані, 2001. 255 с. URL: http://gorod.dp.ua/history/article_ru.php?article=46 (дата звернення: 15.05.2020).
83. Суюсанов Л. І. Вугільна промисловість і шахтарі України в роки Другої світової війни: автореферат дис. канд. іст. наук: 07.00.01. Донец. нац. ун-т. Донецьк, 2002. 18 с.
84. Тельпуховский Б. С. Великая Отечественная война Советского Союза 1941-1945 гг. М.: Государственное издательство политической литературы, 1959. — 574 с.
85. Титаренко Д. М. Окупаційна періодика про соціально-економічний стан Донеччини в 1941-1943 рр. ренко // Історичні і політологічні дослідження. 1999. № 1-2. С. 135-142.
86. Тыл Советских Вооруженных Сил в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг. / [Под ред. С. К. Куркоткина]. М.: Воениздат, 1977. 559 с.

87. Україна в роки Другої світової війни (1939-1945 рр.) [Електронний ресурс] / Харківський політехнічний університет. URL: http://www.kpi.kharkiv.edu/history/navch/kl/1_13.htm (дата звернення: 15.05.2020).
88. Українська культура періоду II Світової війни URL: <http://www.4uth.gov.ua/memory/1945/culture.htm#5> (дата звернення: 15.05.2020).
89. Укрепление военно-экономической базы СССР в 1943 г. [Електронний Ресурс] / Сайт Министерства обороны Российской Федерации. URL: <http://victory.mil.ru/war/1943/economy/index.html> (дата звернення: 15.05.2020).